

*Kai iš čia iškeliausiu, atsisveikindamas ištarsiu, jog tai,  
ką mačiau, neprilygstama.*

RABINDRANATH'AS TAGORE, „GITANDŽALI“

PIRMA DALIS

PRANCŪZIJA 1910

**D**iu Kanžo bulvaras — plati rami gatvė, juosianti rytinę Amjeno dalį. Iš šiaurės Lilio ir Araso, atriedantys furgonai dardėjo tiesiai į odų raugyklas ir karšykklas Sen Le kvartale, neįsukdami į šį provėžuotą, lapais apkritusį kelią. Bulvaro atskirti miesto kvartalai ribojosi su kruopščiai prižiūrimais kupliais sodais, prisišliejusiais prie namų. Drėgnose pievose vešėjo kaštainiai, alyvos ir gluosniai, auginami tam, kad šeiminkams teiktų pavėsį ir ramybę. Vešlūs sodai atrodė tarsi natūrali gamta — tanki veja ir lapotos gyvatvorės slėpė nedideles proskynas, ramius tvenkinukus ir net pačių gyventojų niekada nelankomus sklypus, kur po nusvirusiomis medžių šakomis žėlė žolė ir žydėjo lauko gėlės.

Už sodų į siaurus kanalus šakojosi Somos upė — Sen Le kraštovaizdžio puošmena; kitoje bulvaro pusėje kanalai buvo paversti į pelkių sodus — drėgnos derlingos žemės saleles, skiriamas išsišakojusios upės kanalų. Sekmadienio popietėmis ilgos plokščiadugnės valtelės, varomos irklais, plukdė miesto gyventojus vandens keliais. Palei visą upę ir upelius sėdėjo prie meškerių parimę žvejai; katedros papėdėje — skrybėlėti, užsimetę paltus, palei pelkių sodus — vienmarškiniai, atsiraitę rankoves; jie merkė meškeres tikėdamiesi upėtakių ar karpių.

Azerų namas stūksojo griežtu fasadu į gatvę, atitvertas geležine tvorele. Link upės sukančių mašinų keleiviai tikrai nesuabejotų, kad šis namas — pasiturinčio žmogaus nuosavybė. Skalūno plytelėmis klotas kampuotas stogas dengė netaisyklingos formos sienas. Iš po vieno stogelio į bulvarą žvelgė mansardos langas. Antrą aukštą juosė akmeninis balkonas, o nuo baliustrados iki pat

stogo driekėsi raudoni vijokliai. Sunkias medines namo duris puošė geležinės dekoracijos.

Iš vidaus namas atrodė vietomis mažesnis, vietomis didesnis nei iš išorės. Jame nebuvo daugiausia didingų kambarių, auksu puoštų pokylio salių su prabangiais sietykais, tačiau akį traukė netikėtos erdvės ir koridoriai su jaukais kampeliais ir laiptais, vedančiais į sodus; iš sodų vėrėsi durys į mažus salonėlius, kuriuose stovėjo rašomieji stalai ir gobelenu muštos kėdės. Net žvelgiant iš vejos pakraščių buvo sunku įžiūrėti, kaip solidžiam akmeniniame staciakampyje išdėstyti kambariai ir koridoriai. Visame name pėdų mindomos grindys skleidė savitus garsus; kadangi čia slėpėsi daug uždarytų kerčių ir aidinčių erdvių, name nuolat girdėjosi nematomi žingsniai.

Metalinis Stiveno Reisfordo lagaminas atkeliavo anksčiau ir laukė šeimininko lovos kojūgaly. Lagamino šeimininkas išsiėmė drabužius ir pakabino atsarginį kostiumą į milžinišką drožiniais puoštą spintą. Po langu buvo įrengta emaliuota praustuvė ir medinis skersinis rankšluosčiui pakabinti. Kad pažvelgtų į bulvarą ir pamatytų kitoje gatvės pusėje laukiančią karietą ir arklių, purtantį pakinktus, ištempusį kaklą ir skabantį liepos šakeles, jam teko pasistiebtį ant pirštų galiukų. Jis patikrino, ar tamprios lovos spyruoklės, tada atsigulė ir padėjo galvą ant uždengto velenėlio pagalvei atremti. Kambarys buvo paprastas, bet įrengtas su meile. Ant stalo stovėjo vaza su lauko gėlėmis, iš abiejų durų pusių kabojo graviūros, vaizduojančios gatvės sceneles Honflere.

Tą pavasario vakarą virš katedros švietė vėlyva saulė, abiejuose namo pusėse skambėjo strazdų giesmės. Stivenas apsiprausė ir žvelgdamas į nedidelį veidrodėlį mėgino susiglostyti juodus plaukus. Į metalinę dėžutę įsidėjęs pustuzinį cigarečių, dėkliuką įsikišo švarko kišenėn. Iš kitų kišenių išsiėmė viską, ko nebereikėjo — traukinio bilietus, mėlyną užrašinę odiniais viršeliais ir lenktinį peiliuką kruopščiai išgalastais ašmenimis.

Jis leidosi laiptais pietauti; lipdamas du maršus iki antro aukšto laiptų aikštelės ir šeimininkų miegamųjų, stebėjosi savo paties žingsnių aidu; galiausiai nusileido į vestibulį. Jam buvo karšta — vilkėjo liemenę ir švarką. Akimirką Stivenas stovėjo sutrikęs, nežinodamas, kurias iš ketverių įstiklintų durų praverti, pro kurias įeiti. Pravėręs vienas duris jis išvydo garų debesyje skendinčią virtuvę su dideliu pušiniu stalu viduryje — prie jo tarnaitė dėliojo lėkštes ant padėklo.

— Ten, mesjė. Pietūs jau paruošti, — pasakė tarnaitė, sprausdamasi pro jį tarpduryje.

Valgomajame šeima jau buvo susėdusi. Madam Azer atsistojo.

— Oo, mesjė, jūsų vieta štai čia.

Azeras sumurmėjo pristatydamas saviškius, bet Stivenas teišgirdo žodžius „mano žmona“. Jis paspaudė jai ranką ir linktelėjo. Iš kitos stalo pusės į jį spoksojo du vaikai.

— Lizetė, — pratarė madam Azer, pamojusi į kokių šešiolikos metų mergaitę kaspinu perjuostais juodais plaukais; mergaitė nusišypsojo ir ištiesė ranką, — ir Gregoris.

Berniukas buvo gal dešimties, virš stalo vos matėsi mažutė jo galva, o po stalu jis įnirtingai pirmyn atgal supo kojomis.

Stivenui už nugaros lūkuriavo tarnaitė, laikanti sriubinę su sriuba. Jis įsipylė į lėkštę samtį sriubos ir užuodė kažkokios nepažįstamos žolelės aromatą. Po plūduriuojančiais žaliais žiedeliais matėsi pjaustytos bulvės.

Azeras jau buvo suvalgęs sriubą ir dabar sėdėjo ritmingai baksnodamas peiliu į sidabrinę stalo įrankių atramėlę. Pro dantis siurbdamas sultinį Stivenas atplėšė nuo šaukšto akis.

— Kiek tau metų? — paklausė berniukas.

— Gregori!

— Nieko tokio, — atsakė Stivenas madam Azer. — Dvidešimt.

— Geri vyną? — paklausė Azeras, laikydamas virš Stiveno taurės butelį.

— Dėkoju.

Azeras įpylė Stivenui vyno per colį ar du, paskui įpylė žmonai ir padėjo butelį ten, kur šis ir stovėjo.

— Na, tai ką išmanai apie audeklus? — paklausė Azeras.

Jis tebuvo keturiasdešimties, bet atrodė visa dešimčia metų vyresnis. Iš tų, kurie su amžiumi nei stambėja, nei traukiasi. Veriantis jo žvilgsnis atrodė budrus ir rūstus.

— Šį tą išmanau, — atsakė Stivenas. — Beveik ketverius metus dirbu šiame versle, nors dažniausiai tvarkau finansinius reikalus. Mano darbdavys nori, kad geriau suprasčiau gamybos procesą.

Tarnaitė surinko sriubos lėkštes, ir Azeras ėmė kalbėti apie vietinę tekstilės pramonę ir kylančius nesutarimus su darbuotojais. Vieną fabriką jis turėjo mieste, o kitą — už kelių mylių nuo miesto.

— Jie organizuoja savo profsąjungas, ir man lieka labai mažai laisvės veikti. Jie skundžiasi, neva prarandantys darbą dėl diegiamų staklių, bet jeigu neįstengsime konkuruoti su varžovais Ispanijoje ir Anglijoje, tuomet neturėsime jokių vilčių.

Tarnaitė atnešė dubenį su mėsos pjausniais, aplietais padažu, ir pastatė priešais madam Azer. Lizetė pradėjo pasakoti apie tai, kaip jai sekėsi mokykloje. Kalbėjo atmesdama galvą, kikendama. Pasakojo apie pokštą, kurį viena mergaitė iškrėtė kitai, bet Lizetė kalbėjo taip, tarsi pati būtų jau įžengusi į kitą lygmenį — tarsi suprastų, jog tai, ką pasakoja, yra vaikiška, tarsi norėtų, kad Stivenas ir tėvai žinotų, jog ji iš tokių pokštų jau išaugusi. Tačiau pati dar, rodos, nenutuokė, kas jai įdomu ir svarbu; užsikirtusi nutilo, atsiskuko į brolių ir ėmė šį barti, kad juokiasi.

Stivenas stebėjo ją kalbančią, tamsiomis akimis tyrinėdamas jos veidą. Azeras nepaisė dukters, įsidėjo salotų ir perdavė dubenį žmonai, paskui perbraukė duonos gabaliuku per lėkštės kraštą, nugriebdamas padažą.

Madam Azer nežiūrėjo Stivenui į akis. Savo ruožtu jos žvilgsnio vengė ir jis, tarsi laukdamas, kol ponias į jį kreipsis pati, bet akies krašteliu matė rausvai kaštoninius jos plaukus, nubrauktus

nuo veido ir sukeltus į viršų. Vilkėjo baltą nériniuotą palaidinę, buvo pasipuošusi sege su tamsiai raudonu akmeniu.

Baigus pietauti pasigirdo durų skambutis, o įkandin jo prieškambaryje pasigirdo draugiškas vyriškio balsas.

Azeras pirmąkart nusišypsojo.

— Gerasis senasis Beraras. Kaip visada punktualus!

— Mesjė ir madam Berarai, — atidariusi duris pasakė tarnaitė.

— Gerą vakarą, Azerai. Madam, labai malonu...

Beraras, stambus žilaplaukis vyriškis, įkopęs į šeštą dešimtį, pasilenkė pabučiuoti madam Azer rankos. Jo žmona, beveik taip pat gražiai sudėta, su vešlių plaukų kuodu ant viršugalvio, paspaudė vaikams rankas ir pakštelėjo jiems į skruostus.

— Atsiprašau, neišgirdau tavo vardo, kai Renė mus supažindino, — pasakė Beraras Stivenui.

Kol Stivenas kartojo vardą ir sakė jį paraidžiui, vaikai buvo paprašyti kilti nuo stalo; jų vietą užėmė Berarai.

Atvykus svečiams, Azeras tarsi atjaunėjo.

— Berarai, brendžio? O jums, madam, manyčiau, šlakelį žolelių arbatos? Izabele, būk gera, paprašyk atnešti dar ir kavos. Taigi...

— Bet prieš tai... — pratarė Beraras, pakėlęs stambią ranką, — turiu blogų žinių. Dažytojai rytoj pradeda streiką. Profsąjungos vadovai šįvakar penktą valandą susitiko su darbdavių atstovais ir apsisprendė.

Azeras sušnarpštė.

— Maniau, susirinkimas rytoj.

— Perkėlė į šiandieną. Man nemalonu tau pranešti prastas naujienas, mielas Renė, bet turbūt nepadėkotum, jeigu viską sužinotum tik rytoj iš savo brigadininko. Gerai nors tiek, kad, manyčiau, tavo fabriko tas streikas iškart nepaveiks.

Tiesą sakant, atrodo, kad Beraras labai mielai dalijasi šiomis naujienomis. Jo veide švietė ramus pasitenkinimas — pranešęs žinią jis jautėsi labai svarbus. Madam Berar susižavėjusi žvelgė į vyrą.

Azeras vėl ėmė koneveikti darbininkus ir klausinėti, kaip, jų manymu, galės toliau dirbti fabrikai. Stivenas ir moterys nepanoro išsakyti savo nuomonės, o Beraras, pranešęs naujieną, rodos, irgi nebuvo nusiteikęs plėtoti šios temos.

— Taigi, — pratarė jis, kai Azeras baigė tiradą, — dažytojų streikas. Štai taip, štai taip.

Sulig tokia išvada visi, įskaitant ir Azera, suprato, jog tema baigta.

— Kaip atkeliavai? — paklausė Beraras.

— Traukiniu, — atsakė Stivenas supratęs, kad klausiama jo. — Kelionė buvo ilga.

— Oo, traukiniai, — kalbėjo Beraras. — Kokia sistema! Mes turime didelį geležinkelių mazgą. Traukiniai į Paryžių, Lilį, Bulonę... Sakyk, ar Anglijoje turite traukinių?

— Taip.

— Ar seniai?

— Tuoį pasakysiu... Jau maždaug septyniasdešimt metų.

— Bet Anglijoje, manyčiau, su jais turite ir bėdų.

— Nesu tikras. Niekada apie tai negirdėjau.

Beraras šypsojosi patenkintas, gurkšnodamas brendį.

— Na, matai. Dabar jie turi traukinių Anglijoje.

Nuo Beraro priklausė, kaip pasisuks pokalbis; jis prisiėmė pareigą visiems diriguoti, suderinti skirtingus balsus, o paskui apibendrinti, kas visų pasakytą.

— Ir dar Anglijoje jūs kasdien pusryčiams valgote mėsą, — pareiškė jis.

— Manyčiau, daugelis žmonių taip valgo, — atsakė Stivenas.

— Mieloji madam Azer, tik įsivaizduokite, pusryčiams kepta mėsa kasdien! — Beraras kvietė į pokalbį įsikišti ir šeimininkę.

Ji kvietimo nepriėmė, tik neaiškiai sumurmėjo, kad reikėtų praverti langą.

— Gal vieną gražią dieną ir mes taip valgysime, ką, Renė?

— Oi, abejoju, abejoju, — atsakė Azeras. — Na, nebent vieną gražią dieną ant mūsų užslinktų Londono rūkai.

— Oi, ir dar lietus, — juokėsi Beraras. — Turbūt Londone lyja penkias dienas iš šešių, — jis vėl pažvelgė į Stiveną.

— Laikraštyje skaičiau, kad praėjusiais metais Londone lijo kiek mažiau nei Paryžiuje, nors...

— Penkias dienas iš šešių, — plačiai šypsojosi Beraras. — Ar gali įsivaizduoti?

— Tėtis negali pakęsti lietaus, — pasakė Stivenui madam Berar.

— O kaip jūs praleidote šią gražią pavasario dieną, mieloji madam? — paklausė Beraras, dar kartą kviesdamas į pokalbį šeimninę.

Šįkart jam pasisekė — madam Azer iš mandagumo ar savo noru kreipėsi tiesiai į jį:

— Šįryt su reikalais buvau išėjusi į miestą. Name prie katedros buvo praviras langas, kažkas skambino pianinu, — madam Azer kalbėjo ramiai, žemu balsu. Kurį laiką ji pasakojo apie tai, ką girdėjo. — Buvo labai gražu, — baigė ji, — nors tik kelios natos. Norėjau sustoti, pabelsti į to namo duris ir paklausti pianisto, koks tai kūrinys.

Mesjė ir madam Berarai sėdėjo apstulbę. Akivaizdu, kad tokios pasakojimo pabaigos jie nesitikėjo. Azeras prakalbo ramiai balsu, kaip žmogus, pratęs prie tokių polėkių.

— Ir kokia gi toji melodija, brangioji?

— Nežinau. Tokios niekada nebuvo girdėjusi. Skambėjo kaip... Bethovenas ar Šopenas.

— Abejoju, jog tai buvo Bethovenas, jei neatpažinote, madam, — galantiškai pratarė Beraras. — Galiu lažintis iš bet ko, jog girdėjote kokią nors liaudies dainą.

— Į dainą nebuvo panašu, — atsakė madam Azer.

— Negaliu pakęsti tų liaudies melodijų, kurios šiais laikais skamba ant kiekvieno kampo, — tęsė Beraras. — Mano jaunystėje buvo kitaip. Na, aišku, tada viskas buvo kitaip, — jis nusijuokė iro-

nizuodamas. — Bet kur dingo tos nuostabios melodijos, parašytos didžiųjų mūsų kompozitorių? Šuberto daina, Šopeno noktiurnas, muzika, nuo kurios net plaukai šiaušiasi! Muzikos priedermė — išlaisvinti tuos sieloje slypinčius jausmus, kuriuos paprastai saugome užspeitę širdyje. Šitai sugebėjo praeityje gyvenę didieji kompozitoriai, o šių laikų muzikams pakanka keturių natų penklinėje, kad brūkštelėjęs galėtų parduoti kokią dainą ant gatvės kampo. Genijai nesivaiko tokio lengvo pripažinimo, mano mieloji madam Azer!

Stivenas stebėjo, kaip madam Azer iš lėto pasuka galvą, kad pažvelgtų tiesiai į Berarą. Matė, kaip jos akys kiek praplatėja, išvėdusios besišypsantį Beraro veidą, valgomojo tvankumoje išpiltą smulkių prakaito lašelių. Kaip, po šimts, stebėjosi Stivenas, ji gali būti neseniai su jais pietavusių mergaitės ir berniuko motina?

— Tikrai manau, jog reikėtų praverti langą, — šaltai atsakė ji ir atsistojo sušlamėjusi šilko sijonu.

— O tu, Azerai, irgi muzikos žmogus? — toliau varė Beraras. — Labai gerai, kai muzika skamba šeimoje, kurioje yra vaikų. Madam Berar ir aš visada skatinome savo vaikus dainuoti.

Beraras kalbėjo ir kalbėjo, o Stiveno mintys vis nerimo. Madam Azer kažkaip nepaprastai žavingai sugebėjo atsilaikyti prieš tą absurdišką žmogelį. Taip, tiesa, jis — eilinis miestelio pagyrūnas, bet, akivaizdu, pradžiai, kad visada būtų jo viršus.

— Vakaraš mielai lankausi koncertuose, — kukliai atsakė Azeras, — nors nedirščiau savęs vadinti muzikos žmogumi. Aš tik...

— Nesąmonė. Muzika — demokratiška meno forma. Nereikia pinigų jai įsigyti ar išsilavinimo, kad ją suprastum. Tau tereikia poros šitų, — Beraras susiėmė už rausvų ausų ir jas patampė. — Tereikia ausų. Nuo gimimo duotos Dievo dovanos. Nereikia drovėtis savo pomėgių, Azerai. Toks apsimestinis kuklumas tikrai skatina prastesnio skonio triumfą.

Beraras atsilošė kėdėje ir pažvelgė pro dabar jau pravirą langą. Skersvėjis, regis, prigesino užplūdusį pasitenkinimą sentencija, kurią jis tarėsi neva sukūręs.

— Oi, Renė, atleisk, — pratarė jis, — aš tave pertraukiau.

Azeras krapštėsi pasiėmęs juodą erikos šaknies pypkę — pirštais kimšo tabaką ir garsiai papsėjo tikrindamas, ar gerai trauks. Kai galiausiai liko patenkintas, užžiebė degtuką, ir kurį laiką pliką jo galvą juosė melsvų dūmų kaspinas. Prieš jam atsakant, valgo mojo tyloje pasigirdo sode čiulbančių paukščių balsai.

— Patriotinės dainos, — pratarė Azeras. — Man jos ypač patinka. Patinka, kaip groja orkestrai, kaip tūkstančiai balsų susilieja dainuodami „Marselietę“, kaip tada, kai kariuomenė traukė grumtis su prūsais. Kokia tai turėjo būti diena!

— Bet, jei man atleisi, — įsiterpė Beraras, — tavo pateiktas pavyzdys — muzika, naudojama konkrečiam tikslui, kad mūsų karių širdyse būtų įžiebtas ryžtas ir narsa. Kai menas pasitelkiamas praktiniams tikslams, jis praranda esminį grynumą. Argi aš ne teisus, madam Azer?

— Turbūt teisus, mesjė. O ką apie tai mano mesjė Reisfordas?

Stivenas krūptelėjo iš netikėtumo, pažvelgė į madam Azer ir pamatė, kad ji pirmą kartą žiūri tiesiai jam į akis.

— Neturiu nuomonės, madam, — pasakė susitvardęs. — Bet, manau, jei kokia nors daina gali paliesti širdį, reikia tą dainą bringinti.

Staiga Beraras pakėlė ranką.

— Azerai, dar šiek tiek brendžio, jei galima. Dėkoju. Taigi. Nors rizikuoju apsikvailinti ir susilaukti nepalankių jūsų vertinimų, ketinu kai ką padaryti.

Madam Berar nusijuokė negalėdama patikėti.

— Aš padainuosiu. Taip, ir nėra prasmės bandyti manęs atkalbinėti. Ketinu padainuoti dainelę, kuri buvo populiari mano vaikystėje, vadinasi, galiu jus patikinti, prieš labai daug metų.

Klausytojus nustebino Beraro miklumas — vos pareiškęs savo ketinimą jis pradėjo dainuoti. Vieną akimirką jie mandagiai šnekučiavosi papietavę, o kitą jau atliko kambaryje užsleistos publikos vaidmenį, mat Beraras palinko į priekį savo kėdėje, atsirėmė alkūnėmis į stalą ir užtraukė drebančiu baritonu.

Jis dainavo įsmeigęs akis į madam Azer, sėdinčią priešais. Ji negalėjo atlaikyti jo žvilgsnio, todėl nudelbė akis į lėkštę. Šeimininkės nepatogumas Beraro nesulaikė. Azeras krapštė pypkę, o Stivenas apžiūrinėjo sieną Berarui virš galvos. Madam Berar išdildžiai šypsodamasi stebėjo, kaip jos vyras teikia šeimininkei muzikinę dovaną. Madam Azer nuraudo ir neramiai sukrutėjo kėdėje, tebekęsdama įsmeigtą dainininko žvilgsnį.

Pasiekęs melodijos kulminaciją jis pasuko galvą ir drebindamas pagurklį plėšė dar garsiau. Beraras dainavo sentimentalią baladę apie skirtingus žmogaus gyvenimo tarpsnius. Priedainis buvo toks: „Tada buvau jaunas, ir medžiai žaliavo / Dabar — tik ražienos, valtelė tolyn nulingavo.“

Po kiekvieno priedainio Beraras mėgaudavosi dramatiška pauze, ir Stivenas vis pašnairuodavo norėdamas išsiaiškinti, ar pasirodymas baigėsi. Akimirką tvankiame valgomajame būdavo visiškai tylu, bet paskui dainorėlis vėl giliai įkvėpdavo ir varydavo toliau.

— „Vieną dieną jaunuoliai grįžo iš karo,

Bangavo rugiai, ir mergelės dainavo...“

Dainuodamas Beraras vis sukiojo galvą, įsidainavęs jis ėmė traukti vis garsiau, o krauju pasrūvusios akys ir toliau gręžė madam Azer, tarsi galva būtų pamauta ant to žvilgsnio ašies. Sukauptusi visą valią ji susitvardė ir priėmė taip įkyriai brukamą dėmesį.

— „... valtelė tolyn nulingaaavoooo.“ Štai, — pratarė Beraras, netikėtai baigęs dainą. — Juk sakiau, kad apsikvailsinsiu!

Visi ėmė protestuoti, kad, atvirkščiai, daina buvo nuostabi.

— Tėtis turi gražų balsą, — rausdama iš pasididžiavimo pareiškė madam Berar.

Madam Azer irgi buvo išraudusi, tik dėl kitokios emocijos. Azeras apsimestinai pralinksmino, o Stivenas pajuto už apykaklės nuriedėjusį prakaito lašelį. Tik pats Beraras neatrodė bent kiek sutrikęs.

— Na, Azerai, sumesime kortomis? Ką žaisime?

— Atsiprašau, Renė, — pratarė madam Azer, — man truputį skauda galvą. Turbūt eisiu atsigulti. Gal vietoje manęs norėtų sušalinti mesjė Reisfordas?

Madam Azer pakilus nuo kėdės, Stivenas atsistojo. Sulerimę Berarai ėmė protestuoti ir klausinėti, bet madam Azer šypsodamasi numojo ranka juos patikindama, kad jai tikrai nėra nieko rimta. Beraras pasilenkė pabučiuoti jai rankos, o madam Berar pakstelėjo į vis dar įraudusį madam Azer skruostą. Ant nuogo jos dilbio Stivenas pastebėjo kelias strazdanas; paskui aukšta, staiga tapusi valdinga madam Azer pasisuko į duris ir išėjo, šluodama grindis kraujo raudonio sijonu.

— Eime į svetainę, — pakvietė Azeras. — Mesjė, tikiuosi, susitiks su mumis pažaisti kortomis.

— Taip, žinoma, — atsakė Stivenas, išspaudęs klusnią šypseną.

— Vargšėlė madam Azer, — pratarė madam Berar, kai visi įsitaisė prie kortų stalelio. — Tikiuosi, ji nepersišaldė.

Azeras nusijuokė.

— Ne ne. Čia tik nervai. Nesijaudinkite.

— Tokia subtili būtybė, — sumurmėjo Beraras. — Turbūt dalysi tu, Azerai.

— Vis dėlto galvos skausmas gali reikšti ir pakilusią temperatūrą, — nerimo madam Berar.

— Madam, — ramino ją Azeras, — galiu jus patikinti, kad Izabelė nekarščiuoja. Ji — nervinga moteris. Ją kamuoja galvos skausmai ir visokie smulkūs negalavimai. Tai nieko nereiškia. Patikėkite, aš ją labai gerai pažįstu ir jau išmokau gyventi taikydamasis su tokiais vargeliais, — jis pažvelgė į Berarą sukalbišku žvilgsniu; Beraras sukikeno. — Jums pasisekė, kad esate tokia sveikatinga.

— Ir ją visada kamuodavo galvos skausmai? — neatlyžo madam Berar.

Azero lūpos timptelėjo siaurą šypsnį.

— Nedidelė kaina, kurią tenka mokėti vyrui. Tavo ėjimas, mesjė.

— Kaip? — Stivenas nužvelgė savo kortas. — Atsiprašau. Man sunku susikaupti, — jis žvelgė į besišypsantį Azarą svarstydamas, ką toji šypsena reiškia.

Mikliai dėliodami ant stalelio kortas, Beraras ir Azaras kalbėjosi apie streiką.

Stivenas stengėsi išitraukti į žaidimą ir užmegzti kokį nors pokalbį su madam Berar. Stiveno dėmesys jos visai nedomino, užtat kaskart, kai į ją kreipdavosi vyras, jos veidas nušvisdavo.

— Streikuotojams tereikia viena, — kalbėjo Azaras, — jiems rūpi tik provokacijos. O aš nesirengiu stebėti, kaip dėl kelių dykūnų nepamatuotų reikalavimų stoja mano verslas. Turėtų atsirasti iš mūsų kas nors, kam pakaktų drąsos jiems pasipriešinti ir juos visus atleisti.

— Baiminuosi, kad nepratrūktų smurtas. Minios ims siautėti, — atsakė Beraras.

— Jeigu pilvai bus tušti, nepradės.

— Nemanau, kad tau, Renė, miesto tarybos nariui, būtų išmintinga veltis į tokį susidūrimą.

Beraras paėmė kortų kaladę ketindamas išmaišyti; stori jo pirštai vikriai lakstė narstydami mirgančias kortas. Padalinęs kortas jis prisidėgė cigarą ir atsilošė kėdėje, šauniai timptelėjęs ant pilvo liemenę.

Įėjusi tarnaitė paklausė, ar jie nieko nepageidauja. Stivenas nuginė žiovilį. Jis keliavo ištisą parą ir dabar svajojo apie kuklų kambarėlį su krakmolytu patalu ir vaizdu į bulvarą.

— Ne, dėkoju, — atsakė Azaras. — Prieš eidama miegoti užsuk į madam Azer kambarį ir pasakyk, kad vėliau užeisiu pažiūrėti, kaip ji laikosi.

Akimirką Stivenui atrodė, kad jis ir vėl pastebėjo suokalbišką abiejų vyriškių žvilgsnį, bet kai atidžiau pažvelgė į Berarą, šis susikaupęs tyrinėjo vėduokle išskleistas kortas.

Kai svečiai pagaliau pakilo, Stivenas su jais atsisveikino. Jis stovėjo prie svetainės lango ir žiūrėjo į juos, išsiskiriančius priebutyje. Beraras užsidėjo cilindą, tarsi būtų koks iš operos grįžtantis baronas; laime spinduliuojanti madam Berar susisupo į šalį ir įsikibo vyrui į parankę. Azeras žemai nusilenkė kažką karštai kalbėdamas pašnibždomis.

Už lango pradėjo lyti; lengvas lietus girdė provėžuotos gatvės kelmščius, šnarėjo prausdamas platanų lapus. Svetainės langas apsitraukė miglele, galiausiai stiklu ėmė varvėti stambesni lašai. Lange atsispindėjo nueinančius svečius stebinčio Stiveno blyškus veidas ir aukšta jo figūra; jis stovėjo susikišęs rankas į kišenes, žvelgdamas kantriu, įdėmiu žvilgsniu, kiek palinkęs, kaip stovi jauni, daug kam abejingi, bet valingi, būtinybės užgrūdinti žmonės. Dauguma tokius vertina atsargiai, negalėdami atspėti, ar nuolat besikeičianti išraiška išvirs ūmiu pasipriešinimu, ar tyliu pritarimu.

Užkopęs į savo kambarį Stivenas klausėsi vakaro garsų. Gale namo nuolat bilsnojo į sieną besisukanti ant vyrių langinė. Kažkur sodų tankmėje, kur žmogaus kūrinija užleido vietą gamtos tvarkai, ūkavo pelėda. Siauruose vandentiekio vamzdžiuose kartkartėmis kažkas sušvokšdavo ir sugurguliuodavo.

Stivenas atsisėdo prie rašomojo stalo po langu ir atsivertė sąsiuvinį mėlynai suliniuotais puslapiais. Pusė sąsiuvinio jau buvo prirašyta rašalu — žodžių kekės veržėsi per raudonas paraštes kairėje pusėje. Teksto pastraipas žymėjo datas, kurias skyrė kartais kelių dienų, o kartais ir savaitių tarpai.

Šiuos užrašus jis pildė jau penkerius metus, nuo tada, kai taip daryti patarė klasikinės mokyklos mokytojas. Ilgos valandos mokantis lotynų ir graikų kalbų jam suteikė mažai kur pritaikomų, bet tvirtų žinių, kuriomis jis naudojosi kaip savitais kodais. Ra-

šydamas kokia nors jautria tema jis pakeisdavo veikėjų giminę ir jų veiksmus, savo vertinimus užrašydavo atsitiktiniam skaitytojui nieko nereiškiančiomis frazėmis.

Rašydamas jis tyliai nusijuokė pats sau. Slaptumo pojūtį jam teko išsiugdyti, kad įveiktų įgimtą atvirą ir ūmų charakterį. Kai buvo dešimties ar vienuolikos, natūralus užsidegimas ir pasipiktinimas dėl neteisybės mokytojus varė į neviltį, bet po truputį jis išmoko suimti save į rankas ir nusiraminti, nepasitikėti savo paties akimirksnio reakcijomis, palaukti ir elgtis atsargiai.

Atsisegęs rankogalius, parėmė galvą rankomis ir žiūrėjo į tuščią sieną priešais. Pasigirdo triukšmas, tik šįkart ne nuo langinės ar vamzdžių; garsai buvo žmogiškesni, aštresni. Vėl kažkas pasigirdo, ir Stivenas perėjo per kambarį, kad geriau girdėtų. Pravėrė duris į laiptų aikštelę ir tyliai išslinko iš kambario prisimindamas, kaip garsiai šiame name aidai žingsniai. Jis beveik neabejojo, kad girdi moters balsą; balsas sklido iš žemesnio aukšto.

Jis nusiaivė batus, tyliai pastatė juos už slenksčio savo kambarėje, ir ėmė sėlinti laiptais. Visuose namuose buvo tamsu, nors į akį durk; eidamas miegoti Azeras, matyt, išjungė visas lempas. Stivenas juto, kaip po kojinetomis pėdomis linguoja medinės pakopos, kaip po atsargiai slenkančia ranka virpa turėklas. Jam nebuvo baisu.

Antro aukšto laiptų aikštelėje jis sudvejojo. Dabar aiškiai suprato, koks didelis šitas namas ir kiek daug skirtingų kelių, kuriais gali sklisti tas keistas garsas. Nuo laiptų aikštelės driekėsi trys koridoriai, vienas iš jų — su laipteliu — vedė į namo priekį, kiti duėjo abipus pirmojo, o toliau šakojosi į kitus koridorius. Šiame aukšte gyveno visa šeima ir tarnai, čia buvo įrengti vonios kambariai, skalbyklos ir sandėliukai. Netyčia jis galėtų patekti tiek į virėjos miegamąjį, tiek į saloną, puoštą kiniškais raštais ir Liudviko XVI laikų šilkais.

Įdėmiai klausėsi kurį laiką net nekvėpuodamas. Dabar garsas atrodė kitoks, gal net ne moters, kažkoks žemesnis, tarsi rauda,

pertraukinėjama, lyg kokių smūgių. Stivenas suabejojo, ar derėtų ir toliau klausytis. Iš kambario išėjo instinktyviai, manydamas, jog kažkas negerai; dabar jam atrodė, kad paprasčiausiai pažeidžia kažkurio šeimos nario privatumą. Vis dėlto dvejojo neilgai, nes nujautė, kad visa tai nereiškia nieko gera.

Jis pasirinko dešininę vedantį koridorių, ėjo labai atsargiai, vieną ranką ištiesęs, kad apsaugotų akis nuo ko nors netikėto, o kita ranka remdamasis sienos. Koridorius kirtų kitą koridorių; pažvelgęs kairėn Stivenas pamatė pro uždarytų durų apačią šviesos ruoželį. Įvertino, kaip arti durų galėtų prieiti. Norėjo likti pakankamai arti koridoriaus kampo, kad turėtų laiko staiga mestis atgal ir likti nepastebėtas, jeigu kas iš to kambario išeitų.

Sustojo iki durų likus pustuziniui žingsnių — tiek išdrįso nueiti. Sustojęs įsiklausė vėl sulaikęs kvapą, kad nieko nepraleistų pro ausis. Juto, kaip krūtinėje daužosi širdis, kaip kakle tvinksi pulsas.

Stivenas išgirdo moters balsą — šaltą, žemą, bet kartu ir desperatišką. Ji kažko prašė; nors žodžių suprasti nebuvo galima, nes ji kalbėjo tyliai, aiškiai girdėjosi primygstinumas ir įtampa. Išgirdo „Renė“, paskui — „maldauju“, dar vėliau — „vaikai“. Balsą, kurį jis dabar pažino, — kalbėjo madam Azer, — kartkartėmis pertraukdavo jau anksčiau girdėtas dunksėjimas. Galiausiai pasigirdo aimana, jau garsesnė; jam neliko abejonių, kad taip dejuojama iš skausmo.

Žengė koridoriumi, tik šikart ne atsargiai ištiesęs rankas, bet pakėlęs jas prie krūtinės ir sugniaužęs kumščius. Likus porai žingsnių iki durų, įstengė sutramdyti pyktį. Dabar pirmą kartą išgirdo ir vyrišką balsą. Trūkčiojančiu balsu ir kažkaip neužtikrintai buvo kartojamas vis tas pats vienintelis žodis, peraugantis į raudą. Paskui pasigirdo žingsniai.

Stivenas apsigrėžė ir puolė į kitą koridorių puikiai suprasdamas, kad peržengė savo paties nubrėžtas ribas. Pasukęs už kampo išgirdo Azero klausimą: „Ar čia kas nors yra?“ Bandė prisiminti, ar pakeliui nėra jokių kliūčių, nes dabar jau lėkė link laiptų aikštelės

neturėdamas kada žiūrėti, ar kelias laisvas. Nuo laiptų, vedančių į trečią aukštą, aikštelės matė, kad iš jo kambario skverbiasi blausi šviesa. Užlėkė viršun po dvi pakopas kas žingsnį ir puolė prie lempos jungiklio, bet užkliudė pačią lempą ir ši vos neparvirto.

Stovėjo sustingęs vidury kambario ir klausėsi. Girdėjo, kaip prie laiptų priartėjo žingsniai. Jeigu Azeras ateis čia, jis nusistebės, kodėl svečias stovi vidury tamsaus kambario vis dar nenusirengęs. Stivenas puolė prie lovos ir palindo po antklode.

Po dešimties minučių jam pasirodė saugu vėl išlipti ir nusiengti. Stivenas uždarė duris, užvėrė nedidelio langelio langines ir su miego drabužiais sėdo prie rašomojo stalo. Perskaitė anksčiau parašytus sakinius apie kelionę iš Londono, apie Prancūzijos traukinius ir apie tai, kaip atvyko į Diu Kanžo bulvarą. Dar buvo užrašytos kelios puikiai užmaskuotos pastabos apie Berarą ir jo žmoną, Azarą ir du vaikus. Nustebęs pamatė, jog to, kas jam paliko didžiausią įspūdį, išvis nebuvo paminėta.

Rytą nubudęs blaivia galva, pailsėjęs, nekantraudamas apžiūrėti naujas apylinkes, Stivenas išmetė iš galvos nakties įvykius ir leidosi į kelionę su Azeru po jo verslo valdas.

Perėję šaunuji bulvarą jie įsuko į Sen Le kvartalą, kuris Stivenui buvo panašus į viduramžių graviūrą, vaizduojančią virš kanalų vingiuojančias akmenimis grįstas gatves nutūpusius namelius smailiašelmaniais stogais. Prie kreivų sienų ir nutekamųjų vamzdžių buvo pririštos virvės skalbiniams džiaustyti; ant tiltelių apspurę maži vaikai žaidė slėpynių, karstėsi ant geležinių pakrantės turėklų. Moterys iš geresnių miesto kvartalų nešėsi kibirus su vandeniu iš fontanų, jos skubėjo namo pas gausias šeimas — vieni vaikai laukė motinų susikimšę viename kambarėlyje, kiti, daugiausia atvažiavusiųjų iš Pikardijos kaimų ir ieškančiųjų darbo mažyliai, glaudėsi laikinose pašiūrėse galiniuose sausakimšų namelių kiemuose. Gatvelėse aidėjo skurdo triukšmas — šūkavo vaikai, grasinimais ir įspėjimais svaidėsi motinos, kartkartėmis surinkančios kaimynėms kokią nors svarbią naujieną. Taip gaudžia bendras gyvenimas, kai visos šeimos atviros vienos kitoms, kai balsai sklinda iš sausakimšų kepyklų ir krautuvių, kai karučius stumiantys ar vežimus traukiančius arklius vadeliojantys vyrai kiekvienoje gatvėje po tuziną kartų išrėkia, ką parduoda.

Azeras abejingai brovėsi pro minią, eidamas per medinį tiltą paėmė Stiveną už parankės, nusigrėžė nuo įžūlaus paauglio, šuktelėjusio užgaulius žodžius, pakilo didelio statinio šone įrengtais plieniniais laiptais ir nusivedė svečią į antrame aukšte įrengtą kontorą, iš kurios matėsi pirmas fabriko aukštas.

— Sėskis. Dabar turiu susitikti su Mero; jis — mūsų vyresnysis ir profsajungos vadovas, kitaip tariant, man skirta bausmė už visas nuodėmes.

Azeras pamoko ranka į oda trauktą krėslą gale dokumentais nukrauto stalo. Viduje įrengtais laiptais jis nusileido į pirmą fabriko aukštą, o Stivenas liko žvalgytis pro stiklines kontoros sienas į tai, kas dedasi apačioje.

Darbininkės buvo daugiausia moterys; patalpos gale jos sėdėjo prie verpimo mašinų; tiesa, buvo ir vyrų, ir vaikinų; jie dėvėjo odines kepures ir taip pat darbavosi prie mašinų ar nedideliais mediniais karučiais vežiojo verpalus ir medžiagų rietimus. Senos verpimo mašinos ritmingai kaukšėjo beveik visai užgoždamos brigadininko — po salę vaikštinėjančio raudonskruosčio vyriškio su ūsais, vilkinčio kulkšnis siekiantį palta, — šūksnius. Salės priekyje eilėmis sėdėjo prie „Singer“ siuvimo mašinų palinkusios darbininkės; minant pedalus, jų keliai tai pakildavo, tai nusileisdavo, mikliai lakstė įgudusios rankos, tarsi sukiotų kokį milžinišką čiaupą. Daug valandų tokiuose fabrikuose Anglijoje praleidusiam Stivenui visas darbo procesas atrodė labai pasenęs, kaip ir Sen Le gatvelės, sakytum atklydusios iš praėjusio šimtmečio Lankašyro terasų.

Azeras grįžo su Mero, žemu kresnu vyriškiu vešliais juodais kaktą apkritusiais plaukais. Mero buvo panašus į sąžiningą žmogų, kurį aplinkybės privertė tapti įtariu ir užsispyrusiu. Jis paspaudė Stefanui ranką, nors atsargus žvilgsnis reiškė, kad šis paspaudimas — tik formalumas, daugiau nieko. Kai Azeras pasiūlė jam sėstis, Mero akimirka dvejojo, bet paskui, matyt, nusprendė, kad prisėdęs nebūtinai kitiems pasirodys nuolankesnis. Jis sėdėjo tiesus ir mieta prarijęs, nė nekrustelėdamas, nors ant kelių nuleistų rankų pirštai lakstė taip, tarsi verptų nematomas medvilnės gijas.

— Kaip žinai, Mero, mesjė Reisfordas atvyko pas mus paviešėti iš Anglijos. Jis — jaunas žmogus, norintis kiek daugiau sužinoti apie mūsų verslą.

Mero linktelėjo. Stivenas jam nusišypsojo. Jam patiko jaustis neįsipareigojusiam, dėl jauno amžiaus atleistam nuo atsakomybės. Aiškiai matė, kad abu vyresni vyriškiai stengiasi būti labai atsargūs.

— Vis dėlto, — tęsė Azeras, — kaip žinai, mesjė Reisfordo tėvynainiai Mančesteryje gali išausti tokią pačią medžiagą kaip ir mes už du trečdalius mūsų kainos. Kadangi jis dirba kompanijoje, kuri yra viena iš stambiausių mūsų klienčių Anglijoje, turėtume pasistengti jam palikti gerą įspūdį. Iš jo darbdavio, kuris, beje, yra toliaregis žmogus, supratau, kad norėtų daugiau abiejų šalių bendradarbiavimo. Jis sakėsi norįs kompanijos akcijų.

Mero pirštai dabar lakstė dar greičiau.

— Dar vienas Koserą, — pratarė su panieka.

Azeras nusišypsojo.

— Brangusis mano Mero, nereikėtų būti tokiam įtariam, — jis atsisuko į Stiveną. — Jis turi omenyje vieną iš stambių gamintojų Eženą Koserą, kuris prieš daugelį metų importavo iš Anglijos darbininkus ir techniką...

— Vietinių žmonių darbo vietų kaina.

Azeras ir toliau kalbėjo kreipdamasis į Stiveną.

— Vyriausybė nori, kad dirbtume racionaliau, kad po vienu stogu galėtume padaryti daugiau. Labai suprantamas noras, bet jis neišvengiamai reiškia, jog teks naudoti daugiau mašinų, vadinasi, kažkas neteks darbo.

— Jau nuo mano tėvo laikų vyriausybė vis kartoja, — įsiterpė Mero, — jog pramonei reikia daugiau investicijų ir mažiau priešiško baikščių fabrikantų požiūrio.

Staiga Azero veidas pasikeitė — tapo rūstesnis, tik negalėjai pasakyti, ar iš pykčio, ar dėl paprasčiausios antipatijos. Jis atsisėdo, užsidėjo akinius ir iš popieriaus lapų krūvos paėmė vieną lapą.

— Dabar mums sunkus metas. Neturime pinigų investicijoms, todėl lieka tik taupyti. Štai kokie mano pasiūlymai. Darbuotojams bus vienu procentu sumažintas atlyginimas. Gaunantiems už pagamintus vienetus ir toliau bus mokamas toks pats atlygini-

mas kaip iki šiol, bet jie turės padidinti gamybos apimtis vidutiniškai penkiaais procentais. Jų pagaminta produkcija bus matuojama ne metrais, bet vienetais. Neturintys kvalifikacijos dirbti su naujomis mašinomis, o tokių yra maždaug pusė, bus laikomi neįgudusiais, todėl atitinkamai pasikeis ir jiems mokamas atlygis.

Jis nusiėmė akinius ir pastūmė Mero popieriaus lapą. Stiveną pribloškė tokia atvira Azero ataka. Jis nė neketino apsimetinėti — iš naujos įrangos darbininkai negaus jokios naudos, taip pat jiems niekaip nebus atlyginta už tai, ko jie bus paprašyti atsisakyti. Bet gal tai tik pirmi derybų žingsniai...

Išgirdęs visas smulkmenas, Mero liko stebėtinais ramus.

— To ir tikėjaisi, — atsakė jis. — Panašu, mesjė, jog prašai sutikimo dirbti už mažiau, nei gauna dažytojai. Vargu ar turėčiau priminti, į kokią padėtį jie yra patekę.

Azeras ėmė kimštis pypkę.

— Kas slypi už šitų nesąmonių?

— Iš tikrųjų slypi štai kas, — kalbėjo Mero. — Ogi fabrikantų pastangos paversti darbą vergišku ir dar sumažinti atlyginimą.

— Juk puikiai supratai, ką turėjau omenyje, — pasakė Azeras.

— Buvo paminėtas Liusjeno Lebreño vardas.

— Mažasis Liusjenas! Nemaniau, kad jis toks drąsus.

Stiklinėje kontoroje buvo šviesu, saulės spinduliai krito ant sukrautų knygų ir dokumentų po langu bei abiejų priešininkų veidų. Stivenas stebėjo jų pokalbį, bet nesijautė kaip nors su tuo susijęs, tarsi juodu kalbėtusi vien šūkais. Iš pradžių mąstęs apie Azero turimą, jis ėmė galvoti apie jo nuosavybę — apie namą bulvare, apie sodą, stačiokus vaikus, Gregorį nuobodžiaujančiu žvilgsniu, dvi-prasmiškai besišypsančią Lizetę ir, svarbiausia, apie madam Azer, kuri jam kėlė daugybę pačių įvairiausių jausmų.

— ... natūralu, kad toks ir bus rezultatas, kai produktui gauti reikia tokios daugybės skirtingų procesų, — kalbėjo Azeras.

— Na, aš norėčiau, kad čia būtų dar ir dažoma, — pareiškė Mero, — bet, kaip žinai...

Jis negalėjo pasakyti, kiek jai metų; ir jos oda atrodė tokia švelni... jis matė, kaip pašiurpo jos ranka, nuo sodo patraukus skersvėjui. Ir toji nekantra, kurią jis pastebėjo jai gręžiantis, neleido perprasti jos žvilgsnio išraiškos.

— ...turbūt sutiksite, mesjė Reisfordai?

— Taip, žinoma.

— Tikrai ne, jeigu mums teks investuoti į didesnes patalpas, — atsakė Mero.

Aš beprotis, mąstė Stivenas, tramdydamas juoką; turbūt aš nesveikas, jeigu sėdžiu šitoje tvankioje stiklinėje kontoroje, žvelgiu žmogui, aptariančiam šimtų darbininkų klausimus, į akis ir mąstau apie tai, ko nė pats sau nedrįščiau leisti, su šypsena dėdamasis prie...

— Prie šio jaunuolio daugiau apie tai nekalbėsiu, — pasakė Mero. — Atleiskite, mesjė, — jis atsistojo ir dalykiškai linktelėjo Stivenui. — Nieko asmeniška.

— Žinoma, — atsakė Stivenas irgi stodamasis. — Nieko asmeniška.

Savajame sąsiuvinyje norėdamas parašyti apie madam Azer ir apie sumišusius jausmus jos atžvilgiu Stivenas pasirinko kodinį žodį „pulsas“. Šis žodis jam atrodė ganėtinai sunkiai įmenamas ir kartu perteikiantis jam kilusius įtarimus, kad ji jaučia kitokį ritmą nei tas, kuriuo varinėjamas jos vyro kraujas. Žodis tiko ir neįprastam fiziniam jos buvimui nusakyti. Turbūt jokiai kitai moteriai negalėtų taip puikiai tikti suknelės ar kitokie drabužiai, kaip tiko madam Azer. Gerą dienos gabalą ji praleisdavo maudydamosi arba persirenginėdama; su juo prasilenkdama koridoriuose ji padvelkdavo lengvu rožių muilo ar kvepalų aromatu. Jos drabužiai buvo madingesni nei kitų miestelio moterų, tačiau dengė daugiau kūno. Tiek sėdėdama, tiek stovėdama ji visada atrodė kukli; ji sėsdavosi suglaudusi kojas — sijono klosčių pridengti keliai kone liesdavosi.

Stodamasi niekada nesiremdavo rankomis, tiesiog grakščiai pakildavo beveik akimirksniu. Rodėsi, kad baltos jos rankos, prie pietų stalo susirinkus visai šeimai, nė neliečia stalo įrankių, o lūpos ant vyno taurės sienelių nepalieka jokių žymių. Kartą Stivenas pastebėjo, kaip menką sekundės dalį taurės kraštas nuo apatinės jos lūpos buvo apsitraukęs lengva miglele, bet pastatyta ant stalo taurė vėl buvo visiškai švari ir spindinti. Madam Azer sugavo į tą taurę įbestą Stiveno žvilgsnį.

Vis dėlto, nepaisydamas dalykiško madam elgesio ir skrupulingai nudailintų grakščių jos manierų, Stivenas nujautė dar kažką, pagal ką ir matavo jos pulsą. Nebuvo įmanoma pasakyti, kuris pojūtis jam diktavo tokią nuojautą, bet kažkodėl — gal pažvelgęs į baltus plaukelius ant nuogos jos rankos, gal stebėdamas lengvą nuoraudį, slepiamą strazdanų, — jis neabejojo, kad gyvendama šiuose ramiuose, kiek varžančiuose vyro namų kambariuose su ovaliomis blizgaus porceliano durų rankenomis ir dailiai suklotomis parketo grindimis, ji gyvena dar ir kitokią — fiziškai daug gyvesnę — gyvenimą.